

Tomasz Walczuk

PLANOWANIE ROZWOJU GOSPODARCZEGO W ARABII SAUDYJSKIEJ

Królestwo Arabii Saudyjskiej powstało w 1932 r. Jego rozwój ekonomiczny przez pierwsze 40 lat był ograniczony ze względu na niedobór środków finansowych. Zintensyfikowana eksploatacja ropy naftowej, głównego źródła dochodów państwa w okresach późniejszych, zaczęła się dopiero pod koniec lat 60. Również struktura państwa i instytucje rządowe rozwijały się powoli: w 1952 r. powstał Bank Centralny Arabii Saudyjskiej (SAMA), a w 1962 r. Główna Organizacja ds. Nafty i Zasobów Mineralnych (Petromin).

We wczesnych latach 70. sytuacja gospodarcza zupełnie się zmieniła. Wzrosło wydobycie i eksport ropy naftowej, a tym samym wpływy do budżetu państwa z tytułu licencji na eksploatację złóż i z podatków nakładanych na zagraniczne firmy, a także z uwagi na stały wzrost cen ropy¹. Te szybko rosnące dochody² umożliwiły saudyjskim władzom rozpoczęcie wprowadzania znaczących zmian strukturalnych w krajowej gospodarce. Wymagało to planowania procesów gospodarczych.

W 1965 r. utworzono struktury rządowe odpowiedzialne za planowanie rozwoju gospodarczego. Powstała Organizacja Centralnego Planowania, która po dziesięciu latach (w 1975 r.) uzyskała status Ministerstwa Planowania (od 2003 r. funkcjonuje ono jako Ministerstwo Gospodarki i Planowania)³. Organizacja Centralnego Planowania wraz z innymi ministerstwami, agencjami i organami władzy

---

¹ Ceny ropy naftowej w latach 1948-1972 utrzymywały się na poziomie ok. 2,5-3,0 USD za baryłkę (12-15 USD w cenach stałych 2000 r.), podczas gdy w 1973 r. wzrosły do 10 USD za baryłkę (ok. 35 USD w cenach stałych 2000 r.) i przez kolejne 10 lat stale rosły do ponad 35 USD za baryłkę w 1982 r. (ok. 58 USD w cenach stałych 2000 r.). Źródło: WTRG Economics, London-Arcansas 2002.

² Roczne dochody Arabii Saudyjskiej ze sprzedaży ropy w 1973 r. wyniosły 4,3 mld USD, podczas gdy w 1980 wzrosły do 101,8 mld USD. Źródło: El-Kuwaiz Abdullah, *OPEC and the International Oil Market: The Age of Realism*, „OPEC Review” 1986 (Oxford) 10, no. 4.

³ „Profile of Saudi Arabia”, Ministry of Information, Kingdom of Saudi Arabia, 2003.

państwowej, zajmowała się tworzeniem i wdrażaniem kolejnych planów rozwoju, których realizację prowadzono w okresach pięcioletnich⁴.

Od początku lat 90. kolejne plany pięcioletnie przygotowywane są w oparciu o zaaprobowany przez Królewską Radę Konsultacyjną (Madżlis asz-Szura) i Radę Ministrów dokument określający strategiczne cele rozwoju kraju. Na tej podstawie tworzony jest szczegółowy program realizacji planu. Program ten zakłada prowadzenie określonych działań, jak również przewiduje kontrolę ich wykonania. Składa się z czterech części:

- Planu Głównego – określającego przyjęte cele i metody ich realizacji w ujęciu makroekonomicznym. Dokument zawiera także założenia rozwoju na poziomie poszczególnych sektorów gospodarki w perspektywie pięciu lat, kiedy to plan będzie realizowany. Przewidziane w planie głównym działania odzwierciedlają tezy zawarte w przyjętej strategii długookresowego rozwoju kraju.
- Planu Operacyjnego – określającego cele i zawierającego szczegółowe dyrektywy dla poszczególnych ministerstw i agencji rządowych biorących udział w procesie realizacji planu. Dokument określa także środki i instrumenty, którymi będą dysponowały poszczególne instytucje.
- Raportów Regionalnych – opisujących socjoekonomiczne warunki w poszczególnych regionach, ich potrzeby rozwojowe, a także strategiczne założenia rozwoju tych obszarów. Ma to szczególne znaczenie w kontekście dążenia władz do równomiernego rozwoju kraju. Raporty te pozwalają ocenić efektywność przeprowadzanych działań na poziomie lokalnym.
- Raportów Kontrolnych – w oparciu o które monitoruje się i ocenia przebieg realizacji planu, a także wprowadza niezbędne korekty jeszcze w trakcie jego trwania.

Obok Ministerstwa Planowania odgrywającego pierwszoplanową rolę w procesie tworzenia planów rozwoju, w ich przygotowanie i realizację zaangażowane są także: Rada Ministrów, Rada Konsultacyjna, poszczególne ministerstwa, Bank Centralny (SAMA), a także agencje i fundusze rządowe.

Pierwszy Pięcioletni Plan Rozwoju opracowano pod koniec lat 60., a jego realizację zaplanowano na lata 1970-1975. Plan zakładał osiągnięcie bardzo szybkiego tempa rozwoju (9,8% PKB rocznie) oraz istotnego wzrostu znaczenia sektora nienaftowego, co wiązało się z koncepcją dywersyfikacji bazy ekonomicznej kraju, a tym samym zmniejszeniem jego zależności od dochodów z produkcji ropy naftowej. Plan przewidywał wydatki w wysokości 9,2 mld USD przeznaczone głównie na przemysł, edukację i infrastrukturę⁵. Niespodziewany skok cen ropy naftowej w następstwie kryzysu paliwowego (1973-1974), przyczynił się do wyjątkowo wysokich wpływów budżetowych, a tym samym do osiągnięcia bardzo szybkiego tempa wzrostu gospodarczego, szczególnie w sektorze nienaftowym. Ostatecznie

⁴ „Saudi Arabia – A Country Study”; The Library of Congress of US, Washington 1992.

⁵ Podawane w artykule dane statystyczne opierają się na informacjach Ministerstwa Planowania Królestwa Arabii Saudyjskiej, są one niekiedy rozbieżne z danymi podawanymi przez inne instytucje i organizacje, ale dobrze, jak się wydaje, charakteryzują kierunki zachodzących zmian.

wydatki budżetowe w latach 1970-1975 wyniosły 21 mld USD, a średnioroczny wzrost PKB w tych latach osiągnął niesłychanie wysoki poziom – 18,7%⁶.

Drugi Plan Rozwoju wdrażany był w latach 1975-1980. Zakładał on realizację celów rozpoczętych w poprzednim planie. Przewidywał jednocześnie nowe zadania, którymi było wprowadzenie bezpłatnej służby zdrowia i szkolnictwa, systemu pomocy społecznej, tanich kredytów gospodarczych i mieszkaniowych oraz subsydiów do podstawowych towarów. Przewidywano, że gospodarka będzie się rozwijać w tempie 10% rocznie. Ponownie szczególny nacisk położono na rolę sektora nienaftowego. Na realizację planu przewidziano aż 140 mld USD, prawie siedmiokrotnie więcej niż w pierwszej pięcioletce, co było wynikiem wspomnianego wzrostu cen ropy naftowej na rynkach światowych po roku 1973, a także zakładanym znacznym wzrostem wydobycia tego surowca w Arabii Saudyjskiej, a co za tym idzie wielokrotnie wyższymi wpływami budżetowymi⁷. 49,3% środków skierowano na rozwój infrastruktury, 28% na przemysł i rolnictwo, 14,7% na zasoby ludzkie oraz 8% na kwestie socjalne. Już w trakcie przygotowywania tego programu planiści przewidywali, że tak wysokie nakłady inwestycyjne będą miały swoje reperkusje dla całej gospodarki i społeczeństwa. Gwałtowny wzrost konsumpcji i rozwój inwestycji potwierdził te obawy. Np. ogromny import zablokował porty w Królestwie, a infrastruktura drogowa była niewystarczająca, by podołać gwałtownie rosnącym potrzebom transportu. Raptownie wzrosły ceny towarów i usług⁸. Aby rozwiązać te problemy i usunąć ograniczenia rząd saudyjski zwiększył wydatki budżetowe na rozwój infrastruktury i budownictwa. Ostatecznie poniesione nakłady w okresie tej 5-latki to ok. 200 mld USD, tj. o ponad 40% więcej niż pierwotnie zakładano i 950% więcej niż pochłonęła realizacja pierwszego planu (w cenach stałych z 1974 r. był to wzrost z 63,6 mld SR do 498 mld SR)⁹. Mimo znaczącego zwiększenia środków w czasie trwania Drugiego Planu uzyskano wzrost PKB w wysokości 9,2%, czyli poniżej oczekiwanych 10%. Było to wynikiem niższego niż zakładano wzrostu produkcji ropy naftowej oraz sytuacji na międzynarodowych rynkach tego surowca, na których ceny ustabilizowały się. Nastąpił natomiast znaczący wzrost w sektorze nienaftowym i osiągnął poziom 14,8%, przy planowanych 13,3%.

Trzeci Plan Rozwoju, przypadający na lata 1980-1985, zakładał nieznaczny wzrost środków na jego realizację (do 213 mld USD). Wynikało to ze stabilizacji cen na rynku ropy, a także obaw co do możliwości wzrostu inflacji oraz ewentualnych negatywnych skutków społecznych wywołanych zbyt szybkim tempem rozwoju. Zmieniła się także struktura alokacji nakładów, z których 30,7% przeznaczono na cele gospodarcze, 41,1% na infrastrukturę, 18,4% na zasoby ludzkie i 9,8% na kwestie socjalne. Okres realizacji Trzeciego Planu zbiegł się w czasie ze

⁶ „Saudi Arabia – A Country Study”, The Library of Congress of US, Washington 1992.

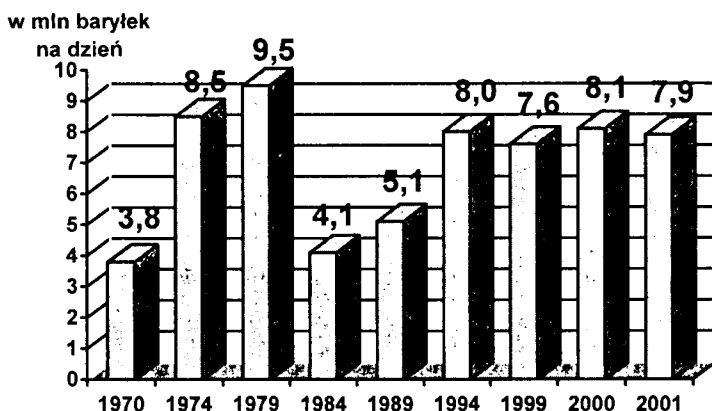
⁷ „Saudi Arabia Enters the 21st Century”, Anthony H. Cordesman, Center for Strategic and International Studies, Washington 2002.

⁸ W. Ochsenwald, Saudi Arabia and the Islamic Revival, „International Journal of Middle East Studies”, vol. 13, no. 3, s. 271-286.

⁹ „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

znacznym spadkiem produkcji ropy naftowej w Arabii Saudyjskiej, co było następstwem polityki OPEC windującej ceny ropy na światowych rynkach. W wyniku tej sytuacji importerzy ropy ograniczyli swoje zapotrzebowanie na ten surowiec poprzez racjonalizację konsumpcji, wprowadzanie oszczędniejszych technologii, a także rozpoczęcie wydobywania w nowych, dotąd nie opłacalnych do eksploatacji polach naftowych (np. na Alasce i Morzu Północnym)¹⁰. Podczas gdy w 1980 r. produkcja ropy naftowej wynosiła 9,9 mln baryłek dziennie, w 1985 r. tylko 2-3 mln. Nastąpił ogromny spadek przychodów naftowych, które jeszcze w 1981 r. wynosiły 101,81 mld USD, podczas gdy w 1983 r. spadły do 37,35 mld USD¹¹. Skutkiem tej sytuacji był ujemny przyrost PKB w wysokości $-1,5\%$ rocznie, przy założonym w planie wzroście o $1,3\%$. Mimo tych niekorzystnych okoliczności sektor naftowy w dalszym ciągu notował wzrost rzędu $6,4\%$ rocznie, a rolnictwo aż $8,1\%$.

Wydobycie ropy naftowej

Źródło: „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

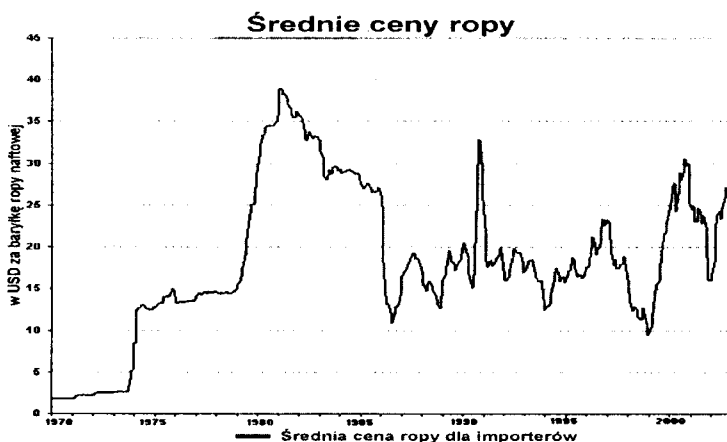
Czwarty Plan Rozwoju, realizowany w latach 1985-1990, koncentrował się na rozwoju gospodarczym i zasobów ludzkich, ograniczając środki na dalszą rozbudowę infrastruktury. Zakładano środki na jego realizację w wysokości ok. 267 mld USD. Plan podkreślał także znaczenie sektora prywatnego dla całej gospodarki jako elementu polityki dywersyfikacji. Uzyskany w tym okresie wzrost gospodarczy wyniósł średnio $1,4\%$ rocznie, poniżej zakładanych 4% , co było spowodowane gwałtownym spadkiem wpływów z produkcji ropy naftowej. Wskutek krachu na rynku ropy w 1986 r. cena za baryłkę spadła do 12,5-13,5 USD, podczas gdy rok

¹⁰ Nowa powszechna encyklopedia PWN, Warszawa 1996.

¹¹ P. W. Wilson, D. F. Graham, *Saudi Arabia – the Coming Storm*, Armonk-New York 1995.

wcześniej oscylowała między 26-27 USD¹². W związku z tym w większości sektorów nie osiągnięto zakładanego tempa rozwoju. Miał natomiast miejsce nadal dynamiczny wzrost produkcji rolnej: rocznie średnio o 13,4%.

Piąty Plan Rozwoju (lata 1990-1995) przewidywał mniejsze zaangażowanie środków (w wysokości ok. 105,4 mld USD). Było to związane z utrzymującym się od 1983 r. w państwie deficytem budżetowym¹³, spowodowanym znaczącym spadkiem cen ropy naftowej na rynkach światowych w latach 1982-1986, której eksport jest głównym źródłem wpływów budżetowych Królestwa. Dochody Arabii Saudyjskiej ze sprzedaży tego surowca zmniejszyły się gwałtownie ze 101,1 mld USD w 1981 r. do 37,4 mld USD w 1983 r.¹⁴ Mimo zmniejszonych wpływów rząd saudyjski nie mógł ze względów i społecznych znacząco ograniczać wydatków, w szczególności na cele socjalne. Tym samym deficyt stopniowo się zwiększał, a także rosło zadłużenie. Wydatki budżetowe zmniejszono głównie w sektorze firm państwowych, transporcie i komunikacji; w pozostałych obszarach pozostały one na poziomie zbliżonym do Czwartego Planu. Piąty Plan wzywał do wykorzystywania osiągnięć poprzednich 20 lat oraz stworzonej infrastruktury, apelował o dalsze dążenie do dywersyfikacji struktury gospodarczej, szczególnie poprzez rozwój rolnictwa i przemysłu lekkiego skupiającego firmy sektora prywatnego. Ponadto rozpoczęto prywatyzację firm państwowych, założono giełdę papierów wartościowych oraz reformowano sektor finansowy. Wzrost zanotowany w tym okresie, to ok. 4,4% PKB, w stosunku do zaplanowanego 3,2%. Było to efektem dalszego rozwoju produkcji rolnej i sektora usług, a także większego niż zakładano wzrostu produkcji ropy naftowej¹⁵.

Źródło: „History of oil prices”, Illinois Oil and Gas Association, Mt. Vernon, Illinois 2003.

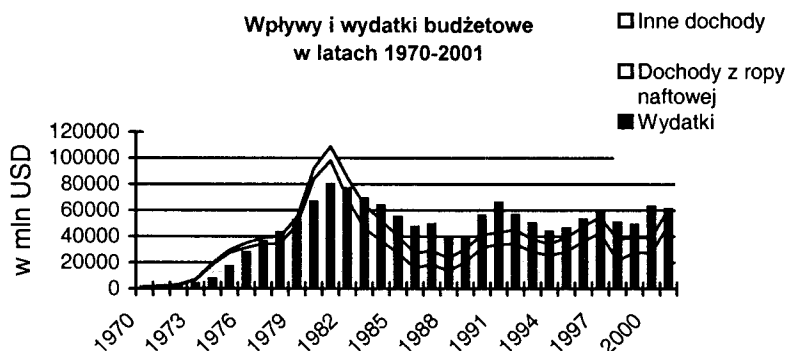
¹² „History of oil prices”, Illinois Oil and Gas Association, Mt. Vernon, Illinois 2003.

¹³ „Country Study: Saudi Arabia, The Economist Intelligence Unit”, Library of Congress of US, Washington 1992.

¹⁴ Sh. T. Hunter, *The Gulf Economic Crisis and its Social and Political Consequences*, „The Middle East Journal” 1986, vol. 40, no. 4.

¹⁵ Central Department of Statistics, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

Na realizację Szóstego Planu Rozwoju (1995-2000) przeznaczono 133,3 mld USD. Plan kładł szczególny nacisk na rozwój zasobów ludzkich oraz poprawę standardu życia ludności, na realizację czego skierowano 53,5% wszystkich środków. Podkreślał także znaczenie utrzymywania niskiej inflacji oraz stałej wartości krajowej waluty (ustalonej w 1986 r. na poziomie 3,745 rijali [SR] za 1 dolara amerykańskiego). Cele te osiągnięto: średni roczny wskaźnik wzrostu cen w tym okresie wyniósł 1,2%, a rijal zachowywał niezmienny kurs w stosunku do dolara. Wzrost gospodarczy uzyskany w tym okresie wyniósł ok. 1,6% PKB¹⁶.

Źródło: Saudi Arabian Monetary Agency – Annual Report 37th issue.

Obecnie realizowany Siódmy Plan Rozwoju (lata 2000-2005) kontynuuje realizację wcześniejszych założeń, koncentrując większość ze 130 mld USD środków będących w dyspozycji budżetu na rozwój zasobów ludzkich (56,7%) oraz na realizację celów polityki społecznej i zdrowotnej (19,6%). W sferze gospodarki wzywa on do dalszego rozwoju tak sektora prywatnego, jak i nienaftowego w ramach polityki dywersyfikacji.

Na przestrzeni lat zmieniały się priorytety kolejnych planów gospodarczych Arabii Saudyjskiej odnoszące się do bieżących problemów i potrzeb, uwzględniając przemiany zachodzące w zmieniającej się rzeczywistości. Podczas gdy początkowo kładziono szczególny nacisk na rozwój infrastruktury i przemysłu ciężkiego, z czasem coraz większą uwagę zaczęto przywiązywać do rozwoju społeczeństwa, kwestii socjalnych, wspierania sektora prywatnego i nienaftowego¹⁷. Niemniej jednak, można wyszczególnić obszary, na których koncentrowały się

¹⁶ „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

¹⁷ E. O’ Sullivan, „Middle East Economic Digest”, November 1996.

działania wszystkich planów rozwoju. Są to: infrastruktura, przemysł, rolnictwo, sektor prywatny i polityka społeczna.

Infrastruktura

Jednym z podstawowych założeń kolejno wdrażanych planów gospodarczych było stworzenie infrastruktury jako niezbędnej bazy dla prawidłowego i ciągłego rozwoju kraju, a zwłaszcza jego gospodarki. Tendencję tę odzwierciedla fakt, iż w ramach Pierwszego Planu na rozwój infrastruktury przeznaczono 3,4 mld USD, co stanowiło 41,4% całości funduszy przewidzianych w tym planie. W kolejnym programie nakłady na infrastrukturę znacząco wzrosły, do poziomu 48,8 mld USD i stanowiły 49,3% całości środków budżetowych. Kolejny, Trzeci Plan Rozwoju zakładał wykorzystanie 75,5 mld USD na rozwój infrastruktury, co stanowiło 41,1% całości zaplanowanych funduszy budżetowych. Wraz ze zrealizowaniem większości najistotniejszych projektów infrastrukturalnych środki przeznaczone na ten cel w ramach Czwartego Planu Rozwoju zmalały do 26,8 mld USD, co stanowiło 28,9% całości nakładów. Należy jednak zaznaczyć, że okres realizacji Czwartego Programu przypadł na czas dramatycznego spadku cen ropy naftowej, co miało negatywny wpływ na sytuację całego budżetu Arabii Saudyjskiej. Piąty Plan Rozwoju to nakłady na infrastrukturę w wysokości 19,8 mld USD, czyli 22% wszystkich środków. W ramach Szóstego Planu fundusze na rozwój infrastruktury ponownie ograniczono, do 18 mld USD, co odpowiadało 15,9% wartości wszystkich projektów realizowanych w tym okresie¹⁸.

Pierwszoplanową rolę w planach tworzenia krajowej infrastruktury odgrywała sieć komunikacyjna, niezbędna do prowadzenia działalności gospodarczej oraz prawidłowego i równomiernego rozwoju kraju. Szczególną rolę przywiązywano do stworzenia sieci dróg jako podstawowego elementu infrastruktury komunikacyjnej. Budowa dróg była także istotna ze względu na potrzebę integracji różnych regionów kraju. W kolejnych latach realizowania planów inwestycyjnych zbudowano nowoczesną infrastrukturę drogową o łącznej długości dróg utwardzonych 46,9 tys. km w 2001 r. (w 1970 r. liczyła ona tylko 8 tys. km), dodatkowo rozwijając sieć dróg lokalnych. Powstał także system nowoczesnych autostrad i dróg ekspresowych.

Duże znaczenie miała rozbudowa portów morskich i ich możliwości przeładunkowych, które wcześniej stanowiły wąskie gardło transportu towarów. W ramach przeprowadzonych w latach 1979-2001 inwestycji podwojono liczbę doków, co umożliwiło rozwój obrotów handlowych z zagranicą, które w większości prowadzone są drogą morską. Wzrost przepustowości portów ilustruje fakt, iż w 1970 r. przeładowano w nich 1,8 mln ton towarów, podczas gdy w 2001 r. było to już 100,6 mln ton. Kolejnym elementem infrastruktury komunikacyjnej, który przeszedł intensywny proces rozwoju, jest lotnictwo cywilne, obecnie świadczące usługi na

---

¹⁸ „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

światowym poziomie i dysponujące rozbudowanym zapleczem technicznym. Innym elementem, choć już nie tak istotnym, infrastruktury komunikacyjnej było stworzenie sieci połączeń kolejowych, których wybudowano ok. 1400 km, łącząc niektóre ośrodki przemysłowe.

Wraz z postępem technologicznym niezbędne stało się zbudowanie wydajnej infrastruktury telekomunikacyjnej. Sektor ten szybko się rozwijał. O ile w 1970 r. liczba linii telefonicznych w całym kraju wynosiła 76,6 tys., to w 2001 r. było ich już 4,6 mln, co oznacza średnioroczny wzrost na poziomie 13,5%. Równoległe z tworzeniem infrastruktury komunikacyjnej rozwijano infrastrukturę wodno-kanalizacyjną i energetyczną. Te sektory w jeszcze większym stopniu niż komunikacja uznawane były za strategicznie istotne, zarówno w aspekcie gospodarczym, jak i społecznym. Potwierdza to fakt, iż podczas gdy począwszy od Czwartego Planu Rozwoju następował stopniowy spadek funduszy przeznaczanych na budowę infrastruktury, udział tych dwóch sektorów w kolejnych budżetach systematycznie wzrastał. W ramach inwestycji w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną stworzono rozbudowaną sieć wodociągów o łącznej długości 33 tys. km i blisko milion domów przyłączono do tej sieci. Zbudowano także rozległą sieć kanalizacyjną, w skład której wchodzi kilkadziesiąt oczyszczalni ścieków. Ponadto zrealizowano wiele projektów wykorzystujących wody powierzchniowe (tamy i sztuczne zbiorniki wodne) oraz liczne odsalarnie wody morskiej. Tym niemniej kwestia gospodarowania zasobami wody pozostaje nadal poważnym problemem, zważywszy że Arabia Saudyjska jest jednym z krajów o najniższym współczynniku posiadanych zasobów wody, a także w związku z wielkim zapotrzebowaniem na wodę w rolnictwie.

Rozwój energetyki był również priorytetem każdego z planów rozwoju. Wiąże się to ze strategicznym znaczeniem dostaw energii elektrycznej niezbędnej w każdym sektorze gospodarki. W ramach kolejnych planów zwiększano możliwości produkcyjne krajowej energetyki – z 1,8 mld kwh w 1970 r. do 133,8 mld kwh w 2001 r. Liczba odbiorców energii elektrycznej w tym okresie wzrosła z 216 tys. podmiotów do 3,79 mln. W 2000 r. utworzono Saudyjskie Przedsiębiorstwo Energetyczne, w ramach którego skonsolidowano wszystkie firmy sektora energetycznego. Przedsiębiorstwo to pełni obecnie rolę regulatora krajowego rynku energii elektrycznej, odpowiedzialnego m.in. za politykę cenową. W ramach działań zmierzających do racjonalizacji wykorzystania energii elektrycznej wprowadzono nowy system taryf mających skłaniać odbiorców do oszczędzania prądu. Obecnie obowiązuje zasada, że im więcej energii się zużywa, tym płaci się wyższą stawkę jednostkową.

Przemysł

Przemysł Arabii Saudyjskiej uznawany był zawsze za jeden z filarów kolejnych planów rozwoju. Długoterminowa strategia Królestwa przewidywała skoncentrowanie wielkich środków finansowych na rozwój krajowego przemysłu, co z bie-

giem czasu zaowocowało znaczącym wzrostem wartości produkcji, a tym samym zwiększeniem udziału przemysłu w tworzeniu PKB, a także powiększeniem wpływów z eksportu. Rozwój ten był ukierunkowany na podnoszenie efektywności produkcji, ale także na rozwój gałęzi przemysłu o wyższej wartości dodanej wytwarzanych dóbr, takich jak przemysł chemiczny, mineralny i rafineryjny. Istotną rolę odegrała również stopniowa dywersyfikacja bazy produkcyjnej, co należało do podstawowych celów wszystkich planów rozwoju. Ogrom przeprowadzonych działań w tym obszarze oddaje wartość poczynionych inwestycji, które w 1970 r. wyniosły 41,4 mln USD, a w 2001 r. już 10,8 mld USD. Nakłady te znalazły również odzwierciedlenie w liczbie funkcjonujących fabryk, których liczba w 1970 r. wynosiła 199, o łącznej kapitalizacji 682,9 mln USD, podczas gdy w 2001 r. wzrosła do 3418, o kapitalizacji 64 mld USD. Oznacza to 86-krotny wzrost. Równocześnie zatrudnienie w przemyśle wzrosło z 14 do 319 tys. osób. W kontekście tych zmian i rosnących potrzeb rząd saudyjski przywiązywał dużą wagę do wykorzystywania nowoczesnych technologii i rozwiązań, które można było pozyskać dzięki przyciąganiu zagranicznych inwestorów posiadających niezbędną wiedzę i know-how. Aby uczynić Królestwo obszarem bardziej atrakcyjnym dla inwestorów, Rada Ministrów utworzyła w 2000 r. Saudyjską Agencję Inwestycji (SAGIA), powołaną do kompleksowej obsługi inwestorów. Ponadto przyjęto nowe przepisy regulujące kwestie związane z inwestycjami zagranicznymi, na mocy których usprawniono procedury wydawania licencji i zezwoleń. Zabezpieczono prawa własności nieruchomości prywatnych, wydłużono okres zwolnień i ulg podatkowych, a także zagwarantowano zagranicznym inwestorom prawa i przywileje przysługujące dotąd jedynie przedsiębiorcom krajowym. Dzięki tym i wcześniejszym zmianom liczba przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego osiągnęła poziom 475 zakładów, co odpowiada 14% wszystkich zakładów przemysłowych w Arabii Saudyjskiej.

Godnym uwagi jest również rola, jaką w rozwoju przemysłu odegrał sektor prywatny. W wyniku wprowadzenia programu udzielania tanich kredytów inwestycyjnych znaczenie sektora prywatnego w strukturze przemysłu znacząco wzrosło. I tak, podczas gdy w 1970 r. tylko 33,1% wartości produkcji przemysłowej było generowane w sektorze prywatnym, tak w 2001 r. udział ten wzrósł do 51,1%. Dodatkowym wkładem sektora prywatnego w rozwój przemysłu był wpływ, jaki wywarł on na całą gospodarkę poprzez ciągłe dążenie do podnoszenia wydajności i efektywności, zachowań charakterystycznych dla firm prywatnych.

W ramach przyjętej strategii gospodarczej realizowanej podczas kolejnych planów pięcioletnich utworzono szereg centrów przemysłowych, tzw. miast przemysłowych, których budowa umożliwiła równomierny, w aspekcie geograficznym, rozwój kraju, jednocześnie zapewniając nowe miejsca pracy okolicznym mieszkańcom. Dotychczas powstało 10 takich centrów; największe z nich to Dżubajl i Janbu. Ośrodki te stały się atrakcyjnymi lokalizacjami dla inwestorów, m.in. odgrywając istotną rolę w przyciąganiu inwestycji zagranicznych. Na terenie miast przemysłowych zlokalizowano największe zakłady przemysłowe saudyjskich potentatów, jakimi są SAUDI ARAMCO i SABIC.

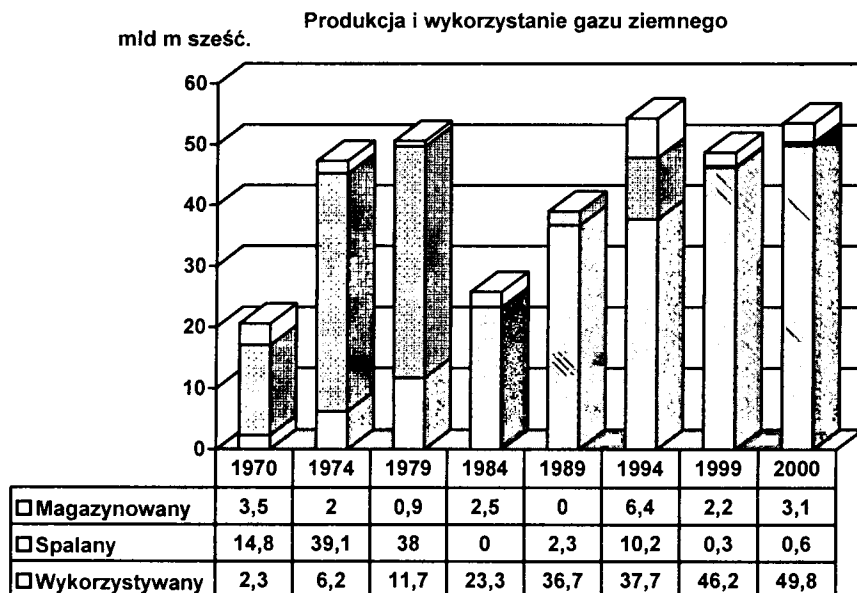
Największą firmą Arabii Saudyjskiej jest Saudi Arabian Oil Company – SAUDI ARAMCO. Wcześniej, od 1933 r., firma ta nosiła nazwę Standart Oil Company of California i była amerykańską firmą posiadającą licencję na eksploatawanie saudyjskich złóż ropy naftowej. W okresie trwania Pierwszego Planu Rozwoju rząd Arabii Saudyjskiej odkupił 25 procent akcji firmy, następnie w 1974 r. zwiększył swój udział do 60%, by wreszcie w 1980 r. przejąć całość udziałów, tym samym firma, stała się w pełni państwową, saudyjską organizacją. Król Arabii Saudyjskiej wydał dekret zmieniający nazwę firmy na SAUDI ARAMCO. W 1993 r. Rada Ministrów podjęła decyzję o włączeniu do struktury firmy wszystkich rafinerii i przedsiębiorstw związanych z dystrybucją i przetwarzaniem ropy naftowej. SAUDI ARAMCO stało się więc odpowiedzialne za całość procesów wydobywania, przetwarzania i sprzedaży ropy oraz produktów ropopochodnych. ARAMCO jest największym producentem ropy na świecie, kontrolującym 25% światowych zasobów tego surowca. Firma ARAMCO ma znaczący wkład w tworzenie PKB Arabii Saudyjskiej oraz odgrywa dominującą rolę w saudyjskim eksporcie. Jest też uznawana za krajowego lidera w dziedzinie zarządzania i innowacyjności. Prowadząc rozległą działalność na całym świecie i będąc partnerem największych światowych koncernów, ARAMCO odgrywa rolę kanału dla nowoczesnych technologii i specjalistycznej wiedzy, czym istotnie wpływa na modernizację całej gospodarki. ARAMCO obsługuje rurociągi i gazociągi o łącznej długości ponad 25000 km, zarządza 7 krajowymi rafineriami, terminalami morskim do załadunku ropy, siecią dystrybucji paliw, flotą tankowców, współzarządza kilkoma zagranicznymi (gdzie jest częściowym udziałowcem) firmami paliwowymi, a także opracowuje programy inwestycyjne, jak np. plan budowy infrastruktury do przemysłowego wykorzystania gazu ziemnego na potrzeby sektora chemicznego i energetyki. Rola SAUDI ARAMCO jest więc trudna do przecenienia, a realizowane przez nią programy stanowią istotny element kolejnych planów rozwoju. Działalność ARAMCO ma korzystny wpływ na działalność lokalnego biznesu saudyjskiego. Miejscowi podwykonawcy otrzymują od spółki pomoc techniczną, materiałową i finansową. Otrzymują również kontrakty. ARAMCO ma także istotne znaczenie w wymiarze społecznym, gdyż zatrudnia prawie 55 tys. ludzi, ma znaczący wkład w rozwój oświaty, gdyż prowadzi liczne programy szkoleniowe, organizuje warsztaty naukowe, finansuje stypendia krajowe i zagraniczne, a także zakłada liczne szkoły zawodowe¹⁹.

Kolejnym filarem przemysłu Arabii Saudyjskiej jest SABIC (Saudi Arabian Basic Industries Corporation – spółka akcyjna). Firma ta powstała w 1976 roku w celu wykorzystania znajdujących się na terenie Królestwa zasobów naturalnych, a w szczególności gazu ziemnego (wcześniej tylko spalanego jako produkt uboczny towarzyszący wydobywaniu ropy naftowej). Dziś SABIC zajmuje się przede wszystkim produkcją chemikaliów, metali i polimerów, w większości we współpracy z różnymi międzynarodowymi firmami naftowymi i chemicznymi. SABIC jest jednym ze światowych potentatów w branży chemicznej, o rocznej wartości

---

¹⁹ J. Zdanowski, *Arabia Saudyjska*, Warszawa 2004, s. 269.

produkcji w wysokości ok. 6,4 mld USD, a jego udział w światowej produkcji petrochemikaliów oceniany jest na 10%²⁰. Odgrywa istotną rolę dla całej gospodarki Arabii Saudyjskiej. Zatrudnia ponad 14 tys. osób, wykorzystuje najnowocześniejsze technologie, czym pozytywnie oddziałuje na inne saudyjskie przedsiębiorstwa, które pod jego wpływem modernizują swoją produkcję. SABIC posiada własne centra naukowo-badawcze, które przyczyniają się do postępu krajowej nauki i stwarza możliwości rozwoju firmom prywatnym, które pełnią rolę dostawców lub podwykonawców.

Źródło: „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

Innym przedsiębiorstwem o dużym znaczeniu dla rozwoju przemysłu Arabii Saudyjskiej jest Saudi Arabian Mining Company MA'ADEN, utworzone na mocy królewskiego dekretu w 1997 r. jako jednoosobowa spółka skarbu państwa. MA'ADEN powstało w celu przyspieszenia rozwoju górnictwa. W ramach tego przedsiębiorstwa działa około piętnastu kopalń wydobywających rudy metali, złota, srebra, fosforanu i innych pierwiastków. Prowadzi ono także badania geologiczne i poszukiwania nowych złóż zasobów naturalnych.

²⁰ Energy Information Agency, „Saudi Arabia”, Washington, Department of Energy 2002.

Rolnictwo

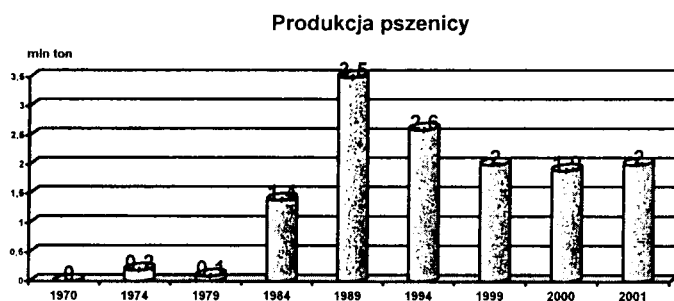
Rolnictwo jest jednym z sektorów gospodarki saudyjskiej, do którego rozwoju rząd przykładał przez długie lata szczególne znaczenie ze względu na dążenie do uzyskania samowystarczalności w produkcji żywności, postrzeganej jako strategicznie ważna kwestia dla bezpieczeństwa państwa, a także ze względu na przyjęte założenie dywersyfikacji bazy gospodarczej. Kolejno wdrażane programy miały na celu stworzenie warunków dla szybkiego rozwoju rolnictwa i zakładały powstanie niezbędnej infrastruktury. Wprowadzały system bezpośrednich i pośrednich subwencji, szczególnie istotnych dla funkcjonowania rolnictwa prywatnego. Ważną, jaką przywiązywano do rozwoju rolnictwa, potwierdzają nakłady w kolejnych planach rozwoju. I tak w ramach Pierwszego Planu na rolnictwo przeznaczono 137 mln USD, Drugiego Planu – 775 mln USD, Trzeciego Planu – 1,76 mld USD, Czwartego Planu – 3,95 mld USD, Piątego Planu – 7,45 mld USD, Szóstego Planu – 8,92 mld USD, a w obecnie realizowanym Siódmym Planie nakłady te utrzymują się na poziomie zbliżonym do Szóstego. W ujęciu procentowym oznacza to stopę średniorocznego wzrostu nakładów na rozwój rolnictwa w latach 1970-2002 na poziomie 15,6%.

Zainicjowany wraz z rozpoczęciem Pierwszego Planu Rozwoju program dla rolnictwa zakładał stymulowanie wzrostu poprzez poprawę wydajności i efektywności, przy wykorzystaniu nowoczesnych metod uprawy i hodowli, a także poprzez wsparcie udzielone rolnikom przez instytucje państwowe. Jednocześnie kładziono nacisk na realizację projektów inwestycyjnych, takich jak systemy nawadniania i melioracji, budowa tam, dzięki którym magazynuje się wodę z opadów, a także rozpoczęto poszukiwania podziemnych złóż wody pitnej. Inwestycje te realizowano w dużym stopniu przy wykorzystaniu firm prywatnych, tym samym przyczyniając się do rozwoju sektora prywatnego. Ogrom poczynionych inwestycji w tym zakresie obrazuje fakt, iż w latach 1970-2001 zbudowano 200 tam. Programom inwestycyjnym towarzyszył proces dystrybucji ziemi rolnej, który w ogromnym stopniu przyczynił się do zwiększenia areału upraw na terenie Arabii Saudyjskiej. W ramach tego programu w latach 1970-2001 przekazano ponad 116 tysiącom farmerów około 3 miliony hektarów ziemi.

W wyniku tych działań już w trakcie Trzeciego Planu Arabia Saudyjska osiągnęła samowystarczalność pod względem produkcji jaj, artykułów mlecznych i zbóż, a nawet rozpoczęła eksport pszenicy. W kolejnych latach szybko wzrastała również produkcja innych płodów, w tym owsa, warzyw i owoców, a także produkcja mięsa, drobiu i ryb. Wraz z rozpoczęciem Piątego Planu rząd zainicjował proces stopniowej racjonalizacji polityki rolnej, kładąc szczególny nacisk na oszczędne wykorzystanie wody (rolnictwo pochłania prawie 80% całej konsumpcji kraju). W wyniku przyjętej polityki zredukowano produkcję pszenicy i żyta, jednocześnie podnosząc wydajność uprawy tych zbóż. Dodatkowo rozpoczęto badania nad wykorzystywaniem mniej wodochłonnych gatunków. Znaczenie, jakie przykładano do kwestii gospodarowania wodą, ilustruje fakt, iż w 2001 roku stworzono

odrębne Ministerstwo Zasobów Wodnych, którego zadaniem jest przygotowywanie i realizacja polityki gospodarowania wodą.

Integralnym elementem programu rozwoju rolnictwa w ramach kolejnych planów pięcioletnich, który zachęcał do inwestowania w sektor rolny był system tanich kredytów oferowanych przez Bank Rolny Arabii Saudyjskiej (SAAB). Bank ten udziela krótko- i średniookresowych pożyczek przeznaczonych na prowadzenie działalności rolniczej, finansowanie indywidualnych projektów inwestycyjnych oraz na zakup sprzętu rolniczego. Skumulowana wartość udzielonych pożyczek w latach 1970-2000 to około 8,39 mld USD; ich wartość rosła średnio o 8,4% rocznie.

Źródło: „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

Polityka rolna Arabii Saudyjskiej zakładała również stosowanie bezpośrednich subsydiów do produkcji rolnej i artykułów spożywczych. System subsydiów stworzony został w celu stymulowania rozwoju rolnictwa, a także realizowania celów społecznych i strategicznych. Niemniej jednak, wraz ze wzrostem produkcji i zaspokojeniem potrzeb ludności, a tym samym osiągnięciem zakładanych rezultatów, rząd Królestwa (pod koniec lat 80.) zdecydował się istotnie ograniczyć wysokość dotacji do żywności i produkcji rolnej. W 1994 r. przyjęto także założenie o zmniejszaniu zużycia wody przez rolnictwo o 2% rocznie²¹. Dążenie do osiągnięcia samowystarczalności w produkcji płodów rolnych już w połowie lat 80. okazało się nieracjonalne. Produkcja była bowiem zdecydowanie droższa niż import, a bezpieczeństwo w postaci nieprzerwanych dostaw żywności można było osiągnąć poprzez rozbudowę magazynów i silosów. Ponadto realizowana polityka subsydiów bezpośrednich i pośrednich (zaniżone ceny wody, energii elektrycznej, paliw itd.) prowadziła do niegospodarności, czego najlepszym przykładem był wspomniany eksport pszenicy, nie uzasadniony z ekonomicznego punktu widzenia.

²¹ *The End of Self-Sufficiency*, „Gulf States Newsletter” 1998, vol. 23, no. 584.

Sektor prywatny

Kolejne plany rozwoju wdrażane w Arabii Saudyjskiej kładły duży nacisk na zwiększanie roli sektora prywatnego. Wprowadzano rozwiązania zakładające stworzenie właściwych warunków firmom niezbędnym dla ich rozwoju, jak i dywersyfikacji struktury krajowej produkcji oraz realizacji inwestycji. Cel ten planowano osiągnąć poprzez zintegrowane polityki gospodarcze i system zachęt, które miały zwiększać efektywność produkcji i organizacji, a także stymulować wzrost inwestycji krajowych realizowanych przez sektor prywatny. Do najistotniejszych z nich należą: rozbudowa infrastruktury, zapewnienie specjalistycznego wsparcia techniczno-menedżerskiego, a także stworzenie systemu łatwych do uzyskania i tanich pożyczek przyznawanych firmom prywatnym. Ponadto z czasem rozpoczęto wspomniany już wcześniej proces prywatyzacji firm i instytucji państwowych²². Dążenie do wzrostu znaczenia sektora prywatnego w strukturze całej gospodarki jest skutkiem strategii dywersyfikacji. Ma także istotne znaczenie z punktu widzenia sytuacji budżetowej (wobec utrzymującego się od połowy lat osiemdziesiątych deficytu budżetowego). Udział sektora prywatnego w tworzeniu PKB systematycznie wzrastał i szacowany był na ok. 50% w 2001 r.²³ Jednocześnie strategia wzrostu gospodarczego kładzie nacisk na aktywizację ekonomiczną obywateli jako warunek niezbędny dla harmonijnego rozwoju kraju i zapewnienia równiejszej dystrybucji dochodu narodowego wśród obywateli.

By ułatwić sektorowi prywatnemu realizowanie inwestycji, rząd Arabii Saudyjskiej stworzył system preferencyjnych kredytów. W dużym stopniu dzięki temu systemowi już podczas Pierwszego Planu łączna wartość zrealizowanych prywatnych inwestycji osiągnęła wysoki poziom, w tym: 69 mln USD w rolnictwie, 117 mln USD w przemyśle (oprócz przemysłu naftowego i petrochemicznego), 125 mln USD w handlu, 1512 mln USD w budownictwie, 119 mln USD w sektorze finansowym i 56 mln USD w sektorze usług. W kolejnych latach nakłady inwestycyjne w sektorze prywatnym wzrastały, w zależności od branży w tempie od kilku do kilkunastu procent rocznie. W czasie trwania Szóstego Planu Rozwoju skumulowana wartość prywatnych inwestycji wzrosła do: 8,9 mld USD w rolnictwie, 12,1 mld USD w przemyśle, 31,8 mld USD w budownictwie (z czego 29 mld USD w budownictwie mieszkaniowym), 9,9 mld USD w sektorze finansowym i 6,5 mld USD w usługach. Wielkości te najlepiej odzwierciedlają rosnącą rolę sektora prywatnego w strukturze gospodarki, jak i jego szybki wzrost, w dużej mierze zdeterminowany potrzebami szybko powiększającej się populacji kraju oraz rosnących potrzeb życiowych ludności.

Uznając znaczenie sektora prywatnego, władze saudyjskie przyjęły strategię zakładającą realizację działań wspierających firmy prywatne. I tak w Pierw-

²² „Thirty Eight Annual Report”, Saudi Arabian Monetary Agency, Saudi Arabia 2002, s. 68-71. W 2002 r. rząd Arabii Saudyjskiej przyjął strategię prywatyzacji, która zakłada dopuszczenie firm prywatnych do pewnych sektorów gospodarki (np. usługi pocztowe, telekomunikacja, usługi medyczne), a także prywatyzację firm państwowych (np. dalsza prywatyzacja SABIC, prywatyzacja The Saudi Electricity Company).

²³ CDS National Accounts/MOP – Macroeconomic Calculations 2001.

szym Planie Rozwoju zaangażowano sektor prywatny w budowę infrastruktury publicznej. Ponadto zlecono firmom prywatnym świadczenie usług, w ramach których zajęły się one obsługą już istniejących, a także nowo powstających obiektów publicznych. Dzięki temu powstało wiele firm prywatnych, które początkowo realizowały głównie kontrakty rządowe, by z czasem zacząć działać na wolnym rynku komercyjnym. Drugi i Trzeci Plan Rozwoju zakładał dalsze stymulowanie wzrostu sektora prywatnego, opowiadając się jednocześnie za swobodą działalności gospodarczej, umożliwiając produkcję i dystrybucję większości towarów i usług przez ten sektor. Równocześnie Plan wprowadził szeroki zakres zachęt i subsydiów, które umożliwiały firmom wykorzystywanie nowoczesnych technologii i prowadzenie prac rozwojowo-badawczych. W tym celu stworzono Saudyjski Fundusz Rozwoju Przemysłu (SIDF), który zajął się udzielaniem niskoprocentowanych i prostych do uzyskania kredytów. Ponadto umożliwiono firmom prywatnym obsługę nowo powstałych ośrodków przemysłowych, w tym zarządzanie hotelami, komunikacją publiczną, centrami turystycznymi, a także transportem. Powstał także Fundusz Rozwoju Nieruchomości udzielający kredytów mieszkaniowych, co znacząco wpłynęło na intensyfikację produkcji budowlanej, realizowanej głównie przez sektor prywatny. Czwarty i Piąty Plan Rozwoju koncentrował się w dalszym ciągu na wspieraniu rozwoju przedsiębiorczości poprzez tworzenie możliwości inwestycyjnych dla prywatnych inwestorów, skoncentrowanych w przemyśle petrochemicznym, produkcji metali i żywności. Ponadto zainicjowano proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. Rząd zachęcał banki do zwiększania działalności kredytowej kierowanej do krajowego sektora prywatnego zamiast inwestowania za granicą, dzięki czemu obywatele mieli uzyskać łatwiejszy dostęp do funduszy umożliwiających zakładanie i prowadzenie własnych firm i gospodarstw, a także tworzenie spółek akcyjnych. Szósty Plan Rozwoju podkreślał potrzebę przygotowania strategicznego, długookresowego programu prywatyzacji. Założono, że państwowe przedsiębiorstwa pozostaną tylko w obszarach o strategicznym znaczeniu. W dziedzinach, w których rząd chce posiadać pewien wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw, a jednocześnie urynkować ich działanie, firmy będą miały statut spółek publiczno-prywatnych. W obszarach o charakterze konsumenckim zostanie przeprowadzona pełna prywatyzacja, w wyniku której przedsiębiorstwa staną się w 100% prywatne.

Rozpoczęto prace nad przygotowaniem programów prywatyzacji w telekomunikacji i transporcie. Plan zwracał uwagę na istotną rolę sektora prywatnego w aspekcie działań mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy. W tym kontekście sformułowano założenia dotyczące unarodowienia rynku pracy, tzw. Saudization (koncepcja ta pojawiła się już w Czwartym Planie), czyli programu zastępowania Saudyjczykami obcej siły roboczej, która stanowi obecnie ok. 27% ludności.

Obecnie wdrażany Siódmy Plan Rozwoju kładzie duży nacisk na wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw jako segmentu mającego największy wpływ na rozwój sektora prywatnego, jak i całej gospodarki. Ponadto plan ten zwraca uwagę na rosnące znaczenie inwestycji zagranicznych, co znalazło odzwierciedlenie we wprowadzonych reformach administracyjnych (np. powstanie SAGIA –

Saudijskiej Agencji Inwestycji), przyjętych nowych regulacjach prawnych w zakresie prawa własności nieruchomości, a także innych zachęt dla inwestorów zagranicznych. Do zajmowania się wspieraniem prywatnych inwestycji powołano Najwyższą Radę Gospodarczą oraz Urząd Inwestycji Publicznych. Najwyższa Rada Gospodarcza została przy tym wyznaczona przez Radę Ministrów do wprowadzania i nadzorowania przebiegu procesu prywatyzacji. W ramach przyjętego programu założono prywatyzację portów morskich, sektora telekomunikacyjnego, poczty, kolei, energetyki, linii lotniczych SAUDIA, a także przedsiębiorstwa komunalnego obsługującego dwa miasta przemysłowe Dżubajl i Janbu²⁴.

Polityka społeczna

W sferze polityki społecznej głównym założeniem kolejnych planów rozwoju było systematyczne podnoszenie standardu życia obywateli, a zwłaszcza zapewnienie im dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej. Na przestrzeni ponad 30 lat dokonano znaczącego postępu we wszystkich dziedzinach życia społecznego.

Jednym z podstawowych celów, jaki postanowiono zrealizować w ramach kolejnych planów, była, jak już wspomnieliśmy, poprawa opieki zdrowotnej. W związku ze wzrostem liczby ludności planowano tworzenie nowych zakładów służby zdrowia, tak by usługi medyczne stały się bardziej dostępne dla obywateli. Równocześnie kładziono nacisk na podnoszenie jakości świadczonych usług, jak również powszechniejsze stosowanie profilaktyki. Za realizowanie polityki zdrowotnej odpowiedzialne jest Ministerstwo Zdrowia, które koordynuje wdrażane programy, a także czuwa nad prawidłowym funkcjonowaniem służby zdrowia. Na realizację tych celów przeznaczono w latach 1970-2000 ok. 312 mld SR w cenach bieżących, co odpowiada (przy obecnie obowiązującym kursie dolara amerykańskiego) ponad 83 mld USD. Rozmiar postępu, jaki się dokonał, ilustruje wzrost liczby szpitali, których w 1970 r. było 74, a w 2001 r. już 322, natomiast liczba łóżek szpitalnych w tym okresie wzrosła ponad 5-krotnie. Ponadto zbudowano 1786 przychodni zdrowia, zapewniających podstawą opiekę medyczną ludności. Rozwojowi temu towarzyszył równie znaczący wzrost ilościowy personelu medycznego: liczba lekarzy wzrosła w okresie 1970-2001 ponad 26-krotnie, liczba pielęgniarek ponad 20-krotnie. Dodatkowo umożliwiono świadczenie usług medycznych przez placówki należące do sektora prywatnego, w ramach którego działają 93 szpitale oraz ok. półtora tysiąca ambulatoriów i klinik. Tak znaczący wzrost liczby placówek, jak i personelu w zdecydowany sposób przyczynił się do poprawy poziomu opieki zdrowotnej. Należy jednak zauważyć, że na przestrzeni omawianych 30 lat liczba ludności Arabii Saudyjskiej wielokrotnie się zwiększyła. Podczas gdy w 1970 r. populacja Arabii Saudyjskiej była oceniana na 5,4 mln osób, w 2000 r. już na 20,7 mln²⁵. Niemniej jednak, mimo wzrostu populacji postęp w poziomie opieki zdrowotnej jest niezaprzeczalny. Na przykład umieralność

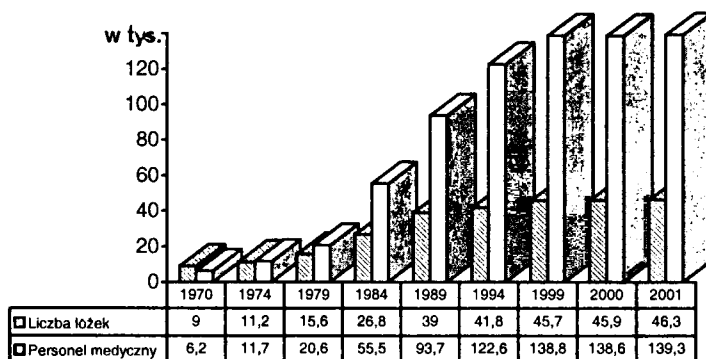
²⁴ „Saudi Arabia: Plans to privatize SCT are under way”, The Economist Intelligence Unit 2003.

²⁵ World Development Indicators, World Bank 2002.

niemowląt, która jeszcze w 1970 r. wynosiła 118 przypadków na tysiąc, w 2001 r. spadła do 19 (dla porównania w Polsce wynosiła ok. 9 przypadków na tysiąc²⁶). Podobnie zdecydowanie wydłużyła się średnia długość życia – z 53 lat w 1970 roku do 71 lat w 2001 roku (w Polsce w 2000 roku średnia długość życia mężczyzn to 70,2 lat, a kobiet 78,4 lat²⁷, w sąsiednim Jemenie, średnia długość życia kobiet to 61 lat, a mężczyzn 58 lat²⁸).

Służba zdrowia

Źródło: „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

Kolejnym celem, na który we wszystkich planach przeznaczono znaczne środki finansowe, był rozwój edukacji jako kluczowego czynnika w rozwoju społeczeństwa, mającego także przygotować to społeczeństwo do stawienia czoła nowym lokalnym i międzynarodowym wyzwaniom. Na realizację tych zamierzeń przeznaczono w latach 1970-2000 ok. 730 mld SR w cenach bieżących, co odpowiada (przy obecnie obowiązującym kursie dolara amerykańskiego) ponad 194 mld USD. W ramach zrealizowanych planów liczba szkół i gimnazjów wzrosła w latach 1969-2001 ponad siedmiokrotnie, do 23947, w tym 11918 szkół dla chłopców i 12029 dla dziewcząt (w 1970 r. było tylko 511 szkół dla dziewcząt). Szczególnie należy podkreślić wzrost, jaki dokonał się w edukacji dziewcząt, których w 2001 r. uczyło się 2,3 mln, podczas gdy jeszcze w 1969 r. tylko 397 tys., co oznacza sześciokrotny wzrost. Także liczba uczniów szkół średnich znacznie wzrosła – z 77 tys. do ok. 1,88 mln w tym samym okresie, co oznacza wzrost ponad 24-krotny. Jeszcze większy, bo 55-krotny przyrost nastąpił w liczbie studentów szkół wyższych. Poprawę zanotowano również w liczebności kadry nauczycielskiej. Przemiany te wskazują na wagę, jaką przywiązują władze do rozwoju zasobów ludzkich, a także na wzrost możliwości

²⁶ Rocznik statystyczny RP, GUS, Warszawa 2001.

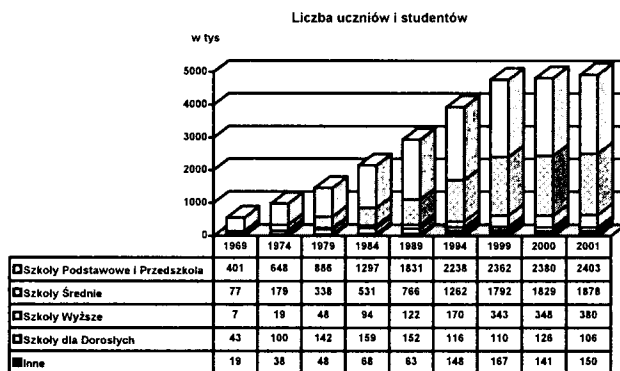
²⁷ Rocznik statystyczny RP, GUS, Warszawa 2002.

²⁸ CIA, World Factbook 2002.

kształcenia dla kobiet. Dodatkowo położono nacisk na rozwój szkolnictwa technicznego i zawodowego, a także na programy doksztalcania.

Kolejnym elementem polityki społecznej było stymulowanie wzrostu zatrudnienia, a właściwie tworzenie nowych miejsc pracy, zwłaszcza w sektorze państwowym. Wśród czynników wpływających na zwiększenie liczby miejsc pracy był także rozwój sektora prywatnego, w tym rolnictwa i usług, a także dostępność tanich kredytów, umożliwiających samozatrudnienie. Konieczność podjęcia działań stymulujących wzrost liczby miejsc pracy wynikała z faktu rosnącego od połowy lat 90. bezrobocia. Według danych Ministerstwa Planowania w 1990 r. tylko 29,9% Saudyjczyków w wieku produkcyjnym miało pracę, przy czym wśród mężczyzn wskaźnik ten wynosił 54,4%, a wśród kobiet jedynie 5,3%²⁹. Natomiast w 2001 r. oficjalny wskaźnik bezrobocia wśród Saudyjczyków wynosił 15%³⁰. Według danych zagranicznych instytucji i ekspertów wskaźnik sięgał ok. 28³¹.

Innym poważnym problemem na rynku pracy jest stale rosnąca liczba młodych ludzi w wieku produkcyjnym, którzy nie mają możliwości znalezienia zatrudnienia. CIA podaje szacunki, wedle których rokrocznie na rynek pracy wkracza ok. 223 tysięcy młodych Saudyjczyków (płci męskiej). W tym kontekście CIA ocenia, iż roczne zapotrzebowanie na nowe miejsca pracy to ok. 440 tys. (uwzględniając kobiety i obecnych bezrobotnych)³². Dodać należy, że w 2000 roku ponad 45,6% populacji było poniżej 14 roku życia, a ponad 73,9% poniżej 29 roku życia. Warto dodać, że liczba ludności w Arabii Saudyjskiej stale rośnie, a współczynnik płodności, określający statystyczną ilość dzieci przypadającą na jedną kobietę należy do najwyższych na świecie i wynosi 5,5³³. Szacunki Banku Światowego przewidują, że w 2015 r. liczba ludności w Arabii Saudyjskiej wzrośnie do 32,1, z 20,7 milionów w 2000 r.³⁴

Źródło: „Achievements of the Development Plans Facts and Figures – Twentieth Issue”, Ministry of Planning, Kingdom of Saudi Arabia, 2002.

²⁹ A. Kapiszewski, *Nationals and Expatriates in the GCC states. Cultural pluralism at work*, [w:] *Book of abstracts. Symposium on „Islam and the Dialogue of Civilizations”*, Riyadh 2002.

³⁰ „The Saudi Economy at Mid Year 2002”, Saudi American Bank, Riyadh, August 2002.

³¹ A. H. Cordesman, *Saudi Arabia Enters the 21st Century*, Washington DC 2002.

³² *Ibidem*.

³³ Saudi Central Department of Statistics, Riyadh 2002.

³⁴ The World Bank database for World Development Indicators, 2000.

Pewną rolę w rozwoju rynku pracy odegrał także wspomniany proces saudyzacji, zainicjowany wraz z rozpoczęciem Czwartego Planu. Jak dotąd przyniósł on rezultaty głównie w sektorze publicznym, natomiast niewielkie w sektorze prywatnym, gdzie zatrudnionych jest 85% wszystkich pracujących cudzoziemców. Według danych z 1999 r. siła robocza w Arabii Saudyjskiej wynosiła 7,2 mln osób. Z tej liczby tylko 2,5 mln Saudyjczyków, a 4,7 mln (czyli około 65%) cudzoziemców. Przy czym 25–30% wszystkich pracujących stanowili Arabowie pochodzący z krajów nie leżących nad Zatoką Perską³⁵. Nacisk na efektywniejsze realizowanie procesu saudyzacji siły roboczej w Królestwie położono w Szóstym i Siódmym planie, wprowadzając zaostżenia w procedurach wizowych, deportując nielegalnych pracowników oraz nakładając obowiązek zatrudniania Saudyjczyków na firmy prywatne³⁶. Tak więc kwestia procesu unaradawiania siły roboczej wydaje się być jednym z ważniejszych zadań na najbliższe lata. Wiąże się ona jednak z pewnymi problemami kulturowymi, a mianowicie z tym, że Saudyjczycy niechętnie podejmują pracę w zawodach o niskim statusie społecznym oraz preferują pracę w sektorze publicznym.

Dużą wagę przywiązywano także w minionym okresie do umożliwienia każdemu obywatelowi nabycia nowego mieszkania, co stało się faktem dzięki oferowanym preferencyjnym kredytom. Wartość nowo oddawanych mieszkań i domów systematycznie się zwiększała, w 1969 r. wynosiła 92,6 mln USD, a w 2001 r. wzrosła do 6,3 mld USD. Równoległe z rozwojem budownictwa mieszkaniowego nastąpił wielki postęp w obszarze usług komunalnych, takich jak wodociągi, elektryczność, kanalizacja, telekomunikacja i transport, co w istotny sposób podniosło standard życia obywateli.

W ramach wdrażanych planów gospodarczych istotne miejsce przyznano rozwojowi systemu ubezpieczeń społecznych, jak i roli państwa w udzielaniu pomocy najbardziej potrzebującym. Aby sprostać tym problemom, stworzono sieć domów dziecka i domów wychowawczych, instytucji zajmujących się osobami umysłowo upośledzonymi i niepełnosprawnymi, domów starców i przytułków dla bezdomnych. Ponadto na przestrzeni ostatnich 30 lat powstało wiele organizacji dobroczynnych, które zajmują się różnymi społecznie istotnymi problemami, jak np. opieką nad upośledzonymi dziećmi lub wspieraniem ubogich rodzin. Pieczę nad prawidłowym funkcjonowaniem tych ośrodków i organizacji sprawuje Ministerstwo Polityki Społecznej, które udziela im finansowego wsparcia. Jednocześnie Ministerstwo kontroluje funkcjonowanie systemu ubezpieczeń społecznych, gwarantując osobom niepełnosprawnym środki do życia. Roczna wartość wypłacanych rent wzrosła z 9,6 mln USD w 1969 r., do 695 mln USD w 2001 r. Jednocześnie na przestrzeni ostatnich lat bardzo rozwinął się system świadczeń emerytalnych, który w 1973 r. obejmował 145 tys. osób, by w 2001 r. wzrosnąć do 2,6 mln osób.

---

³⁵ A. Kapiszewski, *Arab labor migration to the GCC states*, "Arab migration in the globalized world conference", Cairo 2002.

³⁶ A. H. Cordesman, *op. cit.*, Washington DC 2002.

* * *

Saudyjskie plany rozwoju przyczyniły się do ogromnego postępu cywilizacyjnego Królestwa. W ich ramach wielkim wysiłkiem i nakładami, liczonymi w setkach miliardów dolarów, Arabia Saudyjska zbudowała, w wielu dziedzinach niemal od zera, imponującą infrastrukturę, przemysł i zaplecze socjalne. Realizacja tak szeroko zakrojonych i kompleksowych programów gospodarczych jest zawsze skomplikowana, a przewidzenie niezbędnych na ich realizację funduszy – bardzo trudne. Zważywszy na fakt, iż ceny ropy na rynkach światowych istotnie się zmieniały, a to z jej sprzedaży w dużej mierze pochodziły środki na inwestycje, niezbędne było elastyczne podejście do realizacji czynionych założeń. Na przestrzeni lat zmieniały się także priorytety kolejnych planów gospodarczych, co wynikało z rosnących potrzeb w określonych obszarach, ich stopniowego zaspakajania, i koncentrowania się na innych zagadnieniach. Tak stało się na przykład w przypadku infrastruktury, która w czasie pierwszych trzech planów była celem podstawowym, podczas gdy w kolejnych priorytetem stały się cele społeczne.

Od 1969 roku do 2001 roku średnia roczna stopa rozwoju gospodarczego, liczonego w procentach Produktu Krajowego Brutto (w cenach stałych) wyniosła ok. 4,5%. PKB osiągnął w 2001 r. wartość 171,23 mld USD, podczas gdy w 1969 r. wynosił on 34,82 mld USD. Równocześnie następowała dywersyfikacja gospodarki. Wkład sektora nienaftowego w powstawanie PKB na przestrzeni lat 1969-2001 wzrósł z 51,1 do 70,2%. Wartości te odzwierciedlają istotę przemian, jakie się dokonały w Arabii Saudyjskiej w okresie wdrażania kolejnych planów pięcioletnich.

Udział sektora prywatnego w tworzeniu PKB przez cały ten okres systematycznie wzrastał, w średniorocznym tempie 5,8%, z poziomu 12,05 mld USD w 1969 r. do 87,49 mld USD w 2001 r. Oznacza to, że udział sektora prywatnego w tworzeniu PKB wzrósł w tym okresie z 34 do 51%. Obecnie sektor prywatny jest obok przemysłu naftowego siłą napędową gospodarki saudyjskiej, a rząd w dalszym ciągu wspiera jego rozwój, wprowadzając rozwiązania ułatwiające działalność firm prywatnych i zapewniając im warunki skutecznego konkurowania na rynkach międzynarodowych.

Stopniowo liberalizowany system gospodarczy sprawił, iż przedsiębiorstwa, w szczególności prywatne, musiały się przystosować do wolnorynkowych warunków ekonomicznych. Rosnąca wydajność firm prywatnych skłoniła także władzę do rozpoczęcia procesu prywatyzacji, chcąc urynkwować zasady funkcjonowania przedsiębiorstw i podnieść ich efektywność. Program prywatyzacji daje ponadto szanse sektorowi prywatnemu na rozwój, a także na przyciągnięcie partnerów zagranicznych. To także ważny element strategii dalszej liberalizacji polityki gospodarczej, której celem jest członkostwo Arabii Saudyjskiej w Światowej Or-

ganizacji Handlu (WTO), które w znacznym stopniu ułatwiłyby dostęp saudyjskim produktom do najważniejszych rynków światowych³⁷.

Najbardziej widocznym osiągnięciem realizowanych planów gospodarczych jest rozwój infrastruktury. Obecnie Arabia Saudyjska dysponuje bardzo nowoczesną i rozbudowaną siecią komunikacyjną, której poziom spełnia najwyższe światowe standardy. Jej rozwój najlepiej ilustruje postęp, jaki dokonał się w Królestwie.

Okres realizacji planów pięcioletnich to także rozwój polityki społecznej i infrastruktury socjalnej. Postęp w tej dziedzinie prezentowany był wcześniej, godnym podkreślenia jest jednak rozwój edukacji, w tym stworzenie możliwości edukacyjnych dla kobiet, zdecydowana poprawa warunków życia ludności oraz poprawa funkcjonowania służby zdrowia. Postulaty społeczne są obecnie najważniejszymi elementami kolejnych planów gospodarczych, co jest związane z tendencjami światowymi, które zakładają, iż zasoby ludzkie to najważniejszy czynnik rozwoju krajów. Tym niemniej, rozwiązanie kwestii demograficznych, a co za tym idzie bezrobocia, stworzenie szans zawodowych dla młodych czy aktywizacja zawodowa kobiet będą w najbliższych latach największymi wyzwaniem dla saudyjskich władz.

Obecnie Arabia Saudyjska jest na półmetku Siódmego Planu Gospodarczego, przed którym postawiono nowe wyzwania. Do najważniejszych kwestii, które wymagać będą także podejmowania działań w następnych latach należą: dalsza dywersyfikacja struktury gospodarczej, urynkowanie niektórych gałęzi gospodarki, aktywizacja sektora prywatnego i prywatyzacja, przywrócenie równowagi budżetowej oraz zapewnienie wystarczającej ilości miejsc pracy nowym pokoleniom Saudyjczyków.

Reasumując, Arabia Saudyjska na przestrzeni ostatnich 30 lat dokonała wielkiego skoku cywilizacyjnego, przeistaczając się z lokalnego, zacofanego kraju w nowoczesne państwo o znaczeniu międzynarodowym. Prawdą jest, że swój postęp i dobrobyt Saudyjczycy zawdzięczają w dużym stopniu bogactwu złóż ropy naftowej, nazywanej darem Boga. Ale jak pokazują przykłady innych krajów, taki dar trzeba umieć wykorzystać, a to jest wyłączną zasługą samych Saudyjczyków.

---

³⁷ J. Zdanowski, *Arabia Saudyjska...*, s. 284.